

„EGY RENDEZŐ EMLÉKÉT ÁPOLNI SOKKAL NEHEZEBB, MINT EGY ÍRÓÉT...”

Harag Györgynél Csog Szidónia beszélget

– *A lágerből való visszatérése után Harag Györgyöt a Taub család fogadta be.*

– A visszatérése után tudta meg, hogy a családját Auschwitzban kivégezték. Erős fizikummal rendelkezett, és talán ennek köszönhető az életét. Egy évi viszontagság után 40-50 kilóval és fogatlanul érkezett a szülői házba, ahol egy román család élt. Először zavarba estek, aztán közölték, hogy elköltöznek. Eközben Gyuri Váradra utazott, ahol megismerte a Taub család lánytagjait. Befogadták, és attól fogva a féltestvéreinek tartotta Gyuri a Taub család gyermekeit. A történet lényege: elvesztett családjá helyett új családot kapott.

– *A Harag családnak ő volt az egyetlen túlélője, és egész életén át hordozta a lágerben elszenvedtek következményeit. Lehetséges, hogy kiválasztott volt arra nézve, hogy elvégezze a feladatát itt a földön, annak ellenére, hogy a megélt abszurdításai következtében fizikai (és talán lelki-szellemi) értelemben (is) kivágták az utolsó cseresznyéskertet. És az általa megrendezett Cseresznyés kert c. darabját sem láthatta...*

– Betegen rendezte meg a Marosvásárhelyen bemutatott Cseresznyés kertet, ami csodálatos volt. És az az erő, amit naponta összegyűjtött, megmagyarázhatatlan. Az előadáson sem tudott részt venni. A rendezést befejezte ugyan, a díszletet azonban a tervezőre bízta.

– *A kommunizmus éveit hogyan élték meg?*

– A kommunizmus éveiben bezárt világban éltünk ugyan, de mindig sikerült átvészelnünk. Természetesen Gyurit is érintették a rendszer túlkapasai az 1980-as évektől. Nem engedték külföldre, beleszóltak a darabjai rendezésébe, és talán foglalkoztatta az emigráció gondolata is. Ez azonban nem következett be, mert a betegsége közbeszólt.

– *Lehetséges, hogy éppen a megélt abszurdítás következtében Harag György rendelkezett azzal a magas hőfokú szellemi erővel, ami a különböző rendszerek ellenére érintetlen maradt?*

– Valószínű, hogy ebből építkezett. Gyuri számára fontos volt, hogy a megélt dolgaiból is vigyen a színpadra. Mindegy volt számára, hogy milyen darabot rendez, elengedhetetlennek tartotta, hogy a tapasztalatait átrendezze, színpadra alkalmazza.

– *Férfjének a halála után áttelepült Magyarországra...*

– Így alakult. Nem állt szándékomban elmenni. Szerettem volna abban a lakásban maradni, ahol velem éltem. És arra vágytam, hogy a valamikori közös otthonunk iratlan múzeummá váljon. Amennyire tudom, ápolom az emléket, de lehet, többet is kellene tennem.

– *Mi az, amit úgy gondol, hogy Önre hagyott Harag György? Mi az a személyes üzenet, amit tőle kapott?*

– Halála után öt évvel saját anyagi erőmből létrehoztam egy kis kiállítást 40 darab tablóból. Kiválasztottam a legjobb fotókat és főleg azokat a szövegeket, amelyek Harag önkritikájára reflektálnak. Megjegyzem, mély önkritikával rendelkezett a férjem. Ez a kiállítás Kisvárdán nagy sikert aratott. Ennek következtében elhatároztam, hogy halálának 10. évfordulójára megnövelem ezt a kiállítást méretben és mennyiségben is. Két évig keményen dolgoztam: minden róla szóló kritikát és interjút elolvastam, a rendezőpályákat áttanulmányoztam. Olyan forgatókönyvet akartam készíteni, amivel pályázatokat nyújthatok be és elmehetek bárhová. A Vándorkiállítás néven létrejövő tárlatot az Illyés és a Soros Alapítvány, a főváros Kulturális Osztálya, valamint a Szerencsejáték Alap támogatta. És a 2006-ban megrendezett Harag György Emléknapon is helye lett volna, azonban nem hívták meg. Végül a Marosvásárhelyi Színház és a Szatmári Társulat invitálta meg, amelyik fel is vette a Harag György nevet. Öt évvel ezelőtt, 2000-ben Tompa Gábor is vendégül látta. Nagy örömmel hoztam, azonban (bekonferálásakor) Tompa Gábor elfelejtette elmondani, hogy a Vándorkiállítás tulajdonképpen Harag Ilona ötlete és műve. Másnap helyreigazította ugyan, azonban az nem törölte ki belőlem azt a fájdalmat, amit akkor megéltem. Nem mentem oda Gáborhoz: mondja el magyarul, angolul és románul is, hogy a kiállítás az én munkám, és még egyszer nem lehet megismételni. Hazatérésem után a Taps című lapban közölt Darvai Nagy Adrienn-nyilatkozat botránkoztatott meg. Úgy számolt be a kolozsvári eseményekről, mint aki a tárlat szöveganyagát magának tulajdonítja. Valóban készített öt darab tablót a férjem újvidéki előadásairól, és melléjük csatolta a szövegeket is. Azonban ezt nem ebben az olvasatban lehetett értelmezni. Az embereknek meg kellene tanulniuk, hogy ne éljenek vissza semmivel, és ne használják fel a mások munkáját! Ugyanez történt, amikor Nánay István az első, Harag Györgyről készített könyve írásakor értesített, hogy szeretné áttekinteni a dokumentációt. Megbíztam benne, és át is adtam neki a hagyatékot. Megkértem, hogy az utolsó oldalakra mellékeljünk Harag első feleségéről, Borbáth Éváról és rólam is egy-egy fotót. Ezek azonban kimaradtak. Nem tudom, hogy szándékos volt-e vagy sem. Tény, hogy már pótolhatatlan. Feltüntettek ugyan, hogy a fotoanyagot Váli Ilona gyűjtötte, azonban nem jelezték sehol sem, hogy Váli Ilona: Harag György özvegye. A második könyvében Harag Ilona helyett Havas Ilona szerepelt. Nehéz ezeket elfogadni, azonban haragudni sem szabad. Az embereknek jobban oda kellene figyelniük egymásra! Nagyon hálás vagyok Tompa Gábornak, hogy ápolja a Harag György emléket, de 2000-ig a kolozsvári színházban nem történt semmi. És feltételezem, hogy más teátrumokban is csak azért történt megemlékezés Haragról, mert elkészítettem a Vándorkiállítást és a Nagy Kiállítást, amit a budapesti Nemzeti Színházban és az Őszi Fesztivál keretén belül is bemutattak.

– *Nem gondolja, hogy ennek ellenére Harag Györgyné folyamatosan betöltötte szerepét és feladatát? Vajon nem sorsszerű a rejtett terhek hordozása: akár a művész feleségként akár emlékének az ápolásában?*

– Egy rendező emlékét ápolni sokkal nehezebb, mint egy íróét. Ugyanis nem marad fenn annyi anyag egy rendezőről, mint egy íróról. Ebben túlságosan jóhiszemű voltam: nem gondoltam volna, hogy bárki is becsapna, vagy kihasználna. Most már tudom, de már kevésbé van lehetőség más anyagokat is elkészíteni a hagyatékából. Esetleg a fennmaradt levelezéseivel lehetne valamit kezdeni. Harag szellemének sérthetetlennek kell maradnia!

– *Nem gondolt arra, hogy a férjéről való visszaemlékezéseit írásba rögzítse?*

– Nem memém vállalni. Annak ellenére, hogy a róla való emlékeim megtartóak.

– *Hogyan emlékszik Harag Györgyre?*

– Gondolom, hogy Harag György a színésztársai számára nagyszerű rendező volt. Ugyanakkor a színházi életet el tudta választani a magánélettől. És hálás vagyok a sorsnak, hogy több mint 15 évet vele tölthettem az életemből. Halála előtt két évvel irt egy levelet Jugoszláviából, amiben közölte velem: az, hogy rám talált, az élet ajándékát jelenti számára, és ez nagyon boldoggá teszi.

– *Hogyan lehet együtt élni az emlékével, úgy, hogy ne árnyékolja be a mindennapokat?*

– Szerintem elhunyt házastársunkra csak akkor lehet pozitívan emlékezni, ha a házasság jó volt. Ez élni segít. És nem múlik el egyetlen nap sem, hogy Gyuri ne jusson eszembe. Velem van, vigyáz rám, annak ellenére, hogy halála után megtaláltam az életem folytatását. Nehéz időket éltünk át, mégis boldogok voltunk. Mert védtük egymást, és belső világunk mindig élő volt.

– *Milyen gondolatokkal távozik Kolozsvárról?*

– Meglepett, hogy visszajátszották a Gyuri rendezésében Déry Tibor: Szerelem című írását, amit annak idején többnyire elmarasztalt a kritika. Arra gondoltam, hogy nehéz időket éltünk át. Mégis boldogok voltunk, mert védtük egymást. És mindig élő volt a belső világunk.

